

Młoda Polska krakowska

Mały i wielki zarazem...

**Materiały edukacyjne z zakresu
dziedzictwa kulturowego**

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Komentarz do projektu *Młoda Polska krakowska*

Projekt scenariuszy lekcji *Młoda Polska krakowska* skoncentrowany został celowo i metodycznie wokół triady **miasto – twórca – dzieło**. Ważna jest w niej kolejność. Nauczyciel zaczyna od przedstawienia miasta (Kraków), by przejść do jego najważniejszego twórcy (Stanisław Wyspiański) i skończyć na krakowskim, ale jakże uniwersalnym polskim dziele (*Wesela*).

Cykl lekcji otwiera scenariusz *Mały i wielki zarazem – Kraków przelotem wieków zwierciadłem Młodej Polski* prezentujący Kraków jako najważniejszy ośrodek polskiego modernizmu. Na tę potrzebę nakręciłem specjalnie film pt. *Mały i wielki zarazem... Młodopolski Kraków* prezentujący miejsca, osoby, instytucje ważne w młodopolskim Krakowie, ale i pokazujący paradoksalność tego miasta – z jednej strony serce nowych nurtów, z drugiej mała prowincjonalna miejscina. Lekcję dopełniają: praca z tekstem prof. Anny Czabanowskiej-Wróbel, w której zwracam uwagę na kształtowanie analitycznego i syntetycznego myślenia oraz umiejętności przygotowujące do matury z języka polskiego, a sprawiające najwięcej problemów młodzieży (zagadnienia językoznawcze i dotyczące struktury tekstu) oraz działania twórcze uczniów, podczas których mają oni wejść w odpowiednie role – dziennikarza, historyka, poety, czy uczestnika internetowego czatu, by zaprezentować uroki młodopolskiego Krakowa.

Scenariusz drugi *Art Nouveau! Szlakiem krakowskiej secesji* dotyczy zjawiska secesji jako bardzo ciekawego, a zarazem niszowego kierunku w architekturze. Przygotowany przeze mnie film *Secesja w Krakowie*, traktuje nie tylko o zjawisku secesji, ale i oprowadza po miejscach w Krakowie, w których można dostrzec elementy Art Nouveau. Może być (zarówno zresztą jak dokument pierwszy) wykorzystany jako forma przygotowania do realnej wycieczki po mieście lub wirtualnego zwiedzania miasta. Bardzo ważnym dla mnie elementem filmu są pojęcia z zakresu architektury i historii sztuki oraz informacje o mniej znanych, a istotnych dla tożsamości miasta i kraju twórcach, czy instytucjach – m.in. architekcie Teodorze Talowskim czy Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Tworzą one świadomość zakorzenienia w dziedzictwie kulturowym i uczulają młodych ludzi na potrzebę jego ochrony.

Trzeci scenariusz *Biografia nie musi być nudna. Życie i twórczość Stanisława Wyspiańskiego* stanowi moją osobistą polemikę ze sposobem prezentowania biografii w szkole, który uważam za nużący i stereotypowy, ale i jest wyrazem przeświadczenia, że współczesna szkoła musi nadążać za życiem i twórczo wykorzystywać technologię informacyjno-komunikacyjną. Z życiem i twórczością Stanisława Wyspiańskiego młodzi ludzie zapoznają się przez fragment filmu oraz przygotowaną grę komputerową. Gra ma kilka poziomów, które prezentują konkretny obszar działalności twórczej artysty. Aby przejść do kolejnego poziomu, trzeba odpowiedzieć na pytania zamykające wirtualną prezentację określonego pola twórczości artysty. Ostatni poziom gry to pomost między scenariuszem trzecim a czwartym – uczeń otrzymuje do rozwiązania test z treści *Wesela*. Na końcu lekcji przewidziano twórcze zadania domowe przy użyciu przede wszystkim metod aktywizujących. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż rodzaj zadania nie jest narzucony - uczeń może wybrać jedno z dwóch zadań, co czyni go świadomym uczestnikiem procesu uczenia i kształtuje odpowiedzialność za podejmowane decyzje.

Scenariusz czwarty *A to Polska właśnie – Wyspiański jako krytyk narodowych wad. Uniwersalizm „Wesela”* jest ekspozycją ponadczasowości *Wesela* i jego narodowego charakteru. Lekcja przedstawia utwór Wyspiańskiego jak lustro, w którym odbijają się nasze narodowe wady, ale

i stanowi punkt wyjścia do postaw twórczych i badawczych – uczeń ma w pewnym momencie potraktować dzieło Wyspiańskiego jako punkt wyjścia do oceny współczesnej mu rzeczywistości (metaplan). Ma także zauważyć uniwersalizm *Wesela*, przyglądając się współczesnemu językowi i badając ślady obecności dramatu w związkach frazeologicznych języka współczesnego. Zadanie dla chętnych można wykorzystać jako indywidualizację pracy z uczniem zdolnym.

Przygotowane lekcje wpisują się w nowoczesne trendy w nauczaniu poprzez korelację ścieżek przedmiotowych. Warto zwrócić uwagę, że lekcje te mogą być przeprowadzone w szkole ponadgimnazjalnej nie tylko jako lekcje języka polskiego, ale i historii i społeczeństwa, wiedzy o kulturze czy historii sztuki. Wskazują na to odniesienia do treści nauczania z poszczególnych przedmiotów w każdym scenariuszu. Nawet lekcja dotycząca *Wesela* została pomyślana w taki sposób, aby mógł się do niej odnieść nauczyciel historii (wady narodowe a historia Polski). Dziedzictwo kulturowe zostaje w nich przedstawione wielostronnie – są to zabytki związane z miastem, ale także pamięć o artyście czy jego dziele.

Lekcje te odchodzą także od modelu nauczyciela podającego wiedzę na rzecz nauczyciela-animatora czy doradcy i uzupełniają warsztat nauczyciela o nowe narzędzia pracy i metody. Wykorzystane metody są przede wszystkim problemowe oraz aktywizujące. Widzimy więc w projektach nie tylko odczyt czy pogadankę, ale i burzę mózgów, elementy dramy czy grę decyzyjną. Materiał sprzyja indywidualizacji nauczania przede wszystkim z uczniem zdolnym.

Szczególny nacisk jako nauczyciel języka polskiego kładę na używanie nowoczesnych technologii, stąd w moich lekcjach dwa filmy, gra i pomysł stworzenia mema. Staram się używać komputera i mediów nie w sposób efekciarski, ale jako funkcjonalnych narzędzi ułatwiających komunikację z młodym człowiekiem. Nowoczesna technologia nie jest wrogiem szkoły i nie musi wpływać na obniżenie poziomu nauczania – wręcz przeciwnie, jej odpowiednie wykorzystanie staje się gwarantem dydaktycznego sukcesu ucznia, nauczyciela i szkoły...

Mały i wielki zarazem – Kraków przełomu wieków zwierciadłem Młodej Polski

Czas trwania zajęć: 2 godziny lekcyjne

CEL LEKCJI:

zaprezentowanie Krakowa jako ważnego ośrodka będącego odzwierciedleniem młodopolskich tendencji w różnych dziedzinach życia.

Podstawa programowa (odniesienia do podstawy programowej z zakresu języka polskiego): ZP I.1.1), I.1.2), I.1.5), I.2.1), I.3.1), I.3.8), II.1.1,2), II.2.2), II.3.1,2), II.4.2, III.1,2,3,4) ZR: I.1.2,4), II.3.4).

Treści nauczania: z zakresu przedmiotu historia sztuki – twórczość najwybitniejszych artystów, definicje i terminy z zakresu historii sztuki, dzieła różnych epok i stylów; z zakresu przedmiotu wiedza o kulturze – analiza filmu, wypowiedzanie się na temat sztuki; z zakresu języka polskiego – odbieranie komunikatu w dźwięku i obrazie, spójna wypowiedź ustna i pisemna, uczestnictwo w dyskusji; z zakresu historii i społeczeństwa – kultura społeczeństwa XIX-wiecznego ze szczególnym uwzględnieniem prasy.

CELE OPERACYJNE LEKCJI

Po lekcji uczeń:

- wie, jaką rolę odegrał Kraków w kształtowaniu się polskiego modernizmu;
- potrafi nazwać i wymienić miejsca, instytucje, osoby ważne w życiu miasta;
- potrafi skonstruować samodzielną, przejrzystą wypowiedź na temat roli Krakowa w kształtowaniu się tendencji modernistycznych;
- poprawnie posługuje się terminami związanymi z życiem kulturalnym modernizmu, potrafi dowieść przez wypowiedź argumentacyjną dużej roli Krakowa w kształtowaniu się modernizmu, wykorzystując odpowiednie zabiegi i funkcje języka.

METODY NAUCZANIA

Burza mózgów, demonstracja, ekspozycja, elementy dramy, metoda przypadków, notatka nieliniarna, metoda słów-kluczy.

FORMY PRACY

Indywidualna, grupowa.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE

Film, karty pracy ucznia, Internet.

PRZEBIEG LEKCJI

1. Nauczyciel rozpoczyna lekcję od pytania o obraz Krakowa i jego rolę współcześnie. W swobodnej rozmowie uczniowie przywołują różne informacje o mieście (duża liczba mieszkańców, jedno z najchętniej odwiedzanych miast w Europie, miasto zabytkowe, o ważnym znaczeniu historycznym i kulturalnym, itp.). Prezentuje uczniom zdjęcia Krakowa ze strony: http://www.krakow4u.pl/krakow_zdjecia.html

2. Nauczyciel pyta uczniów, czy wiedzą, ile osób zamieszkiwało Kraków ponad 100 lat temu (w 1890 roku – czyli w początkach Młodej Polski). Odpowiada, iż było to zaledwie... 69 000 obywateli, czyli tyle, ile zamieszkuje dziś w Krakowie... trzy większe osiedla.
3. Nauczyciel mówi, iż okres Młodej Polski to ważny czas w dziejach Krakowa, ale i Kraków jest ważnym ośrodkiem kształtowania się modernistycznych tendencji. Podaje temat lekcji i określa jej cele.
4. Rozdaje uczniom materiały do lekcji: fragmenty tekstu Anny Czabanowskiej-Wróbel, Dwa miasta. Kraków i Lwów w epoce Młodej Polski wraz z poleceniami (**Karta pracy 1**).
5. Uczniowie odpowiadają na pytania, nauczyciel z uczniami podsumowuje tę część pracy.
6. Nauczyciel prezentuje uczniom film o Krakowie (Mały i wielki zarazem... Młodopolski Kraków), sugerując uprzednio, iż wiadomości z filmu przydadzą się uczniom w kolejnej ważnej części lekcji i zaleca sporządzenie notatki nielinarnej metodą słów-kluczy.
7. Nauczyciel dzieli klasę na cztery grupy i rozdaje polecenia (**Karta pracy 2**). Zadaniem uczniów jest skonstruowanie kilkuminutowej wypowiedzi na temat młodopolskiego Krakowa, ale utrudnieniem staje się konieczność wejścia w rolę dziennikarza, historyka, poety lub uczestnika młodzieżowego czatu, narzucająca konkretne operacje językowe i sposób prezentacji. Nauczyciel zwraca uwagę, że wypowiedzi będą oceniane pod kątem a) wartości merytorycznej b) sposobu prezentacji c) stopnia wejścia w narzucone role.
8. Grupy prezentują swoje wypowiedzi. Uczniowie oceniają mocne i słabe strony wystąpień koleżanek i kolegów, odpowiednio komentuje je nauczyciel, nagradzając pracę uczniów, a szczególnie grupę, która najlepiej poradziła sobie z zadaniem.
9. Nauczyciel podsumowuje lekcję, korzystając z cytatów puentujących temat (**Karta pracy 3**).
10. Lekcja kończy się wnioskami. Uczniowie uzupełniają wypowiedzi rozpoczynające się od słów:
 - a) *Na dzisiejszej lekcji dowiedziałem się...*
 - b) *Trudne było dla mnie...*
 - c) *Zaciekawiło mnie...*
11. Zadanie dla chętnych: Wykonaj polecenie nr 6 z karty pracy 1.

KARTA PRACY 1.

Anna Czabanowska-Wróbel, *Dwa miasta. Kraków i Lwów w epoce Młodej Polski (fragm.)*

(...) W Galicji przełomu wieków, w czasach Młodej Polski, jedynie dwa miasta, Kraków i Lwów mogły być traktowane jako liczące się ośrodki nauki i kultury. Z woli austriackiego zaborcy stolicą sztucznie wykrojonej z dawnych ziem polskich prowincji, Galicji i Lodomerii, stał się Lwów (...). We Lwowie znajdowała się siedziba namiestnictwa, a od czasu autonomii galicyjskiej także sejmu krajowego (...). Lwów stał się ważnym ośrodkiem handlu i rzemiosła – Kraków musiał poczucie własnej wartości budować na intelektualnych walorach swych mieszkańców (piosenka Boya z Zielonego Balonika mówiła, że każdy krakowianin jest „goły i inteligentny”) oraz na wspomnieniach dawnej świetności.

Pozbawiony charakteru administracyjnej stolicy Kraków był od rozwijającego się prężnie Lwowa mniejszy i biedniejszy, przynajmniej do czasu swojej rozbudowy z okresu bezpośrednio poprzedzającego I wojnę światową, kiedy to prezydent Juliusz Leo zainicjował ideę Wielkiego Krakowa i rozpoczął akcję przyłączania do miasta sąsiadujących z nim wsi.

Możliwości urbanistycznego rozwoju Krakowa podjęte zostały w połowie XIX wieku przez decyzje władz austriackich. Po wybudowaniu w 1856 roku wokół miasta systemu fortów, Kraków uczyniono twierdzą (...). Odziedziczony po średniowieczu układ architektoniczny Krakowa ma charakter kolisty i koncentryczny zarazem (...). Salonem Krakowa był (i jest) Rynek – magiczny punkt, w którym zbiegają się wszystkie główne miejskie kierunki. Natomiast nie utrzymał się do dzisiaj XIX-wieczny zwyczaj traktowania jako eleganckiego deptaku pewnych odcinków Plant (...).

Mieszczanstwo każdego z ośrodków miało swoją specyfikę, koloryt lokalny (jak grupa Ormian lwowskich) i swoje słabostki, tak doskonale podchwycone w dialogu z „Wesela”, kiedy to na przedstawienie się bronowickiej chłopki: Klimina, po wójcie wdowa pada pełna dumy odpowiedź: *Radczyni jestem, z Krakowa (...)*.

Ciężar przeszłości i tradycji odcisnął się na Krakowie w stopniu nigdzie indziej nie spotykany. Żadne miasto nie wkładało tyle wysiłku w celebrowane tu pogrzeby, uroczystości narodowe, jubileusze sławnych ludzi (do dzisiaj – w roku 1996 Czesław Miłosz właśnie tutaj świętował swoje 85. urodziny). Rok 1890 to obchody związane z pogrzebem Mickiewicza na Wawelu, w roku 1898 uroczystości koncentrowały się wokół odsłonięcia jego pomnika na Rynku (...).

Ku historii zwracało się malarstwo Matejki. Pamiątkom przeszłości poświęcone było Muzeum Czartoryskich, utworzone w r. 1878 i muzeum Narodowe (1883). Również Biblioteka Jagiellońska kierowana przez Estreichera, przedstawiciela zasłużonego dla kultury mieszczańskiego rodu, gromadziła ważne dla polskośći zbiory.

Chociaż oba miasta posiadały uczelnie na dobrym, europejskim poziomie, to głównie do Krakowa przyjeżdżali na studia mieszkańcy pozostałych zaborów. Kraków był także tradycyjnym celem wypraw, podejmowanych przez rodziny polskie nawet z odległych stron, wycieczek-pielgrzymek w celu poznania narodowej tradycji. Uniwersytet Jagielloński reprezentuje w humanistyce chociażby wpływowy hrabia Stanisław Tarnowski. Ważną instytucją naukową jest Akademia Umiejętności (...).

Kraków wcześniej niż Lwów stał się miejscem modernistycznego przełomu – w sztuce za sprawą studentów Szkoły Sztuk Pięknych, późniejszej Akademii oraz założonego w 1902 r. Towarzy-

stwa Artystów Polskich „Sztuka”. W literaturze przemiany zapowiada wydawane od 1897 „Życie”. W nim Artur Górski drukuje artykuły programowe, które dały nazwę epoce – Młoda Polska. Przyjazd Przybyszewskiego i objęcie przez niego redakcji „Życia” w roku 1898 stało się dobitnym sygnałem nadchodzącego przełomu (...).

Życie cyganerii krakowskiej toczyło się w słynnych kawiarniach: u Turlińskiego czy Michalika 10, ale ożywione kawiarniano-restauracyjne życie miał także Lwów: u Szneidra, Naftuły, w hotelu George’a. Kraków zasypiał wcześniej niż Lwów. Obudzić to miasto i wyrwać ze stanu nadętej powagi spróbował dopiero kabaret „Zielony Balonik”, powstały w roku 1905.

Najbardziej krakowski artysta to oczywiście Wyspiański, z jego równie żywiołowym uwielbieniem dla wielkości tego miasta, co z nienawiścią dla jego małości. W świecie wykreowanego przezeń mitu jest narodowym Akropolem, nie przestając być dławiącym twórcze inicjatywy zaściankiem. Znamienny jest przykład dziejów konkursu na stanowisko dyrektora teatru: Wyspiański przegrywa z Ludwikiem Solskim z powodu obawy władz miasta o teatralny budżet.

Młodopolski Kraków i Lwów to miasta szczególnie ożywionego życia teatralnego, miasta, w których, zwłaszcza za dyrekcji Tadeusza Pawlikowskiego, można było zobaczyć na scenie najlepsze sztuki z repertuaru romantycznego (...).

Po odzyskaniu niepodległości Lwów i Kraków tracą wielu swoich wybitnych przedstawicieli na rzecz nowej stolicy. Przyciągnęła ona chociażby ze Lwowa Staffa czy Irzykowskiego, z Krakowa Tadeusza Boya-Żeleńskiego. Wszyscy oni rozpoczynają swój „warszawski okres twórczości” jako ukształtowane osobowości, twórcy na skalę ogólnopolską. Opiewanie rodzinnych miast pozostawiają mniej utalentowanym kolegom (...).

1. Z tekstu wypisz zdanie, które pełni funkcję tezy.
2. Określ atuty i wady młodopolskiego Krakowa.
3. Wymień ważne miejsca i instytucje w życiu Krakowa przełomu XIX i XX wieku.
4. Zinterpretuj zdanie: „Salonem Krakowa był (i jest) Rynek – magiczny punkt, w którym zbiegają się wszystkie główne miejskie kierunki”.
5. Wskaż jeden przykład subiektywizmu tekstu i określ funkcję przykładu.
6. *** Po przeczytaniu artykułu w całości (<http://www.lwow.com.pl/wrobel.html>), porównaj w formie tabeli dwa modernistyczne ośrodki: Kraków i Lwów. Zapisz wnioski, które wynikają z porównania miast.

KARTA PRACY 2.

GRUPA 1. Jesteś poetą. Opowiedz o wyjątkowej roli Krakowa w czasach modernizmu. Co i jak przekażesz? Zwróć uwagę na język.

GRUPA 2. Jesteś dziennikarzem. Napisz notkę do prestiżowego miesięcznika dla podróżników. Chcesz opowiedzieć o wyjątkowej roli Krakowa w czasach modernizmu. Jakie treści przekażesz? Zwróć uwagę na język.

GRUPA 3. Jesteś uczestnikiem czatu, na którym młodzi ludzie polecają miasta szczególnie ciekawe. Poleć Kraków młodopolski. Zwróć uwagę na odpowiednią argumentację. Dostosuj język do swoich rozmówców.

GRUPA 4. Jesteś historykiem. Piszesz książkę o młodopolskim Krakowie. Jakie fakty byś w niej umieścił? Uzasadnij swój wybór. Napisz przykładowy fragment.

KARTA PRACY 3.

„Dekadent! Nigdzie ten modny termin nie miał tak pełnego oddźwięku, jak w ówczesnym Krakowie. Dola mojego pokolenia była straszna. Czy żyć? Gdzie znaleźć powszedni chleb romantyzmu? [...] Ale Kraków! Maleńka ówczesna miasteczka, z której nie wiodła droga nigdzie, gdzie życie było dość spętane, by przywieść do rozpacz, a nie dość by zgęścić pasję buntu... Dekadentyzm: podnieść własną beznadziejność do wyżyn idei [...] – to jedyne, co pozostało”. Tadeusz Boy-Żeleński

„(...) takie bidne, urzędnicze, zabite deskami od Europy, monotonne dziursko”. Adolf Nowaczyński

„(...) w pięknym, otoczonym wiankiem Plant w Krakowie koncentrowało się i kipiało życie narodowe, dochodził do zenitu rozkwit nauki, sztuki, literatury, osiągało swe szczyty życie teatralne (...) Kraków był polską Mekką, Kraków był kąciakiem, gdzie było trochę wolności i gdzie krzewiła się sztuka”. Pia Górska

„(...) był miastem paradoksów. Mały i wielki zarazem, prowincjonalny i mający coś z renesansu, konserwatywny i bardzo postępowy, nawet rewolucyjny”. Hieronim Morstin